

Samlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 116 1995

Svenska Litteratursällskapet

Detta verk har digitaliserats. Bilderna av den tryckta texten har tolkats maskinellt (OCR-tolkats) för att skapa en sökbar text som ligger osynlig bakom bilden. Den maskinellt tolkade texten kan innehålla fel.

REDAKTIONSKOMMITTÉ:

Göteborg: Lars Lönnroth, Stina Hansson

Lund: Per Rydén, Margareta Wirmark

Stockholm: Anders Cullhed, Ulf Boëthius, Ingemar Algulin

Umeå: Anders Pettersson

Uppsala: Bengt Landgren, Torsten Pettersson, Johan Svedjedal

Redaktör: Docent Ulf Wittrock

Distribution: Svenska Litteratursällskapet,
Litteraturvetenskapliga institutionen, Slottet ing. A0, 752 37 UPPSALA

Utgiven med stöd av

Humanistisk-Samhällsvetenskapliga Forskningsrådet

Bidrag till *Samlaren* skall lämnas dels på diskett (företrädesvis i ordbehandlingsprogrammen Word för Windows, Word för DOS eller Word Perfect), dels i form av utskrift på papper.

Bidrag insänds till: Svenska Litteratursällskapet, Litt.vet. inst., Slottet, ing. A0, 752 37 UPPSALA.

Bidrag lämnade senare än 30 juni 1996 kan ej publiceras i *Samlaren* 117 1996.

ISBN 91-87666-10-3

ISSN 0348-6133

Printed in Sweden by
Gotab, Stockholm 1996

till målet, läses som fantasins och kreativitetens frigörelse. Här finns alla triumfens och omnipotensens ingredienser: tilliten till den egna förmågans bärkraft, viljestyrkan, envisheten, glädjen att lyckas. Det är en lysande scen, som Torpe tolkar som författarens egen rörelse ut och bort från trånga förhållanden och stängande hinder. Lilljanta når fram till det stora julkalaset och träder in i »berömmets värmande kupa», där hon får ta emot lovord och applåder, »värdiga en nobelpristagares unga ego», som Ulla Torpe uttrycker det. Till denna tolkning kommer hon genom finurligt utlagda spår i texten, t.ex. att berömmet över lilljantas tilltagsenhet kulminerar i allmän, förtjust förundran över att hon är läs- och skrivkunnig: »– Men tänk, kan tösen både läsa och skriva!»

Fängslande är också granskningen av kapitlet »Spinnrockarna» ur detta metaperspektiv. Här handlar det om det vuxna kvinnojäget – »prästdottern» – som sitter och spinner bland de andra kvinnorna »i det mörkaste hörnet» i köket, medan hon andligen stirrar mot drömsyner i det inre – ett beteende som hårt bestraffas av styvmorm. Flickans belägenhet jämsätter Torpe mycket träffande med drömkapitlet i Fredrika Bremers *Hertha*, där huvudpersonen ser »sina fångna medsystrar» sitta i en mörk grotta, ändlöst spinnande och nynnande: »Vi spinna, vi spinna natten lång...», utan hopp om befrielse. Här passar faktiskt de djärva allusionerna på Platons grotta. Enligt feministiska teoretiker som Luce Irigaray och Evelyn Fox Keller har det kvinnliga förskjutits ur den manliga ljuskulturen till livsgrottans innersta, obelysta skrymslen. Platons grottoparabel förekommer ju i *Staten*, och Ulla Torpe ställer djävt Lagerlöfs kvinnotal »Hem och Stat» mot Platons idé-värld.

Det mest spännande i Ulla Torpes fortsatta analys av metatematiken i *Liljecronas hem* är att följa, hur det kvinnliga jäget så småningom tystnar och tappar tron på sig själv, i texten förkroppsligat i prästdotterns alltmer förtryckta gestalt. Men hela tiden arbetar det för att uttrycka sig genom olika »deljag»: det unga otämjda flickjäget (lilljanta), det onda häxjäget (styvmorm), som här läses som en projicering av författarvreden) samt det folkliga berättarjäget, som formulerar sig i skämt, skrönor och sägner. En höjdpunkt i denna avhandling är Torpes säkra och sakkunniga utredning av den speciella värmlandshumorn och de folkliga skrönornas ursprung och andemening, som var att förlöjliga överheten och »slå ur ett underläge», som Bachtin säger om karnevalshumorn. (Bachtin är kongenial att åberopa sig på i detta avsnitt!) Ulla Torpe visar övertygande hur en del av Selma Lagerlöfs berättarkonst, som tas i bruk inte minst i *Liljecronas hem*, bottenar i hennes förtrogenhet med denna slagfärdiga och drastiskt konkreta humor ur folkdjupen.

Skall det lyckas för det destruktiva jäget att utplåna det unga spirande författarjäget? Kampen pågår länge. Och livskraft och inspiration infinner sig inte hos det kvinnliga, spaltade jäget, förrän det också integrerar sina manliga sidor. Kulmen blir sammanförandet av den till slut både styvmors- och fadersbefriade Maja Lisa (som först nu uppträder under eget namn och inte som »prästdottern») med dikten själv, spelmannen

Liljecrona. Hans konst kan vara destruktiv och dödande – han har spelat en ung kvinna till döds – men i samklang med det kvinnliga, befriade jäget når hans spel oanade höjder i en rent orgiastiskt skildrad akt av sammansmältning mellan manligt och kvinnligt:

»Men så på en gång höjde sig spelet som på änglavingar uppåt, uppåt. Det flög mot himlen med jubel och fröjd, det nådde högre än jordiska tankar och röster, det var uppe i den klaraste rymd. Himlen öppnade sig och det förmådde tolka dess salighet.

Han såg på Maja Lisa. Tårarna hängde stora och tunga i hennes ögon. Hela hennes ansikte lyste förklarad. Hon var inte på jorden. Hon hade följt med på himmelfärden.» (LH s. 201)

Det är en stimulerande avhandling Ulla Torpe har skrivit och den öppnar vägar för en ny förståelse av Selma Lagerlöfs kanske mest glömda roman. Avhandlingsförfattarens förtrogenhet med det värmländska, hennes förmåga till inlevelse i Lagerlöfs diktvärld, hennes kreativa tolkningsiver och inte minst hennes gedigna beläsenhet i kvinnohistoria och feministisk teori gör hennes arbete läsvärt och fängslande.

Birgitta Svanberg

Maria Berggren: *Andreas Stobæus, Two Panegyrics in Verse*. Edited, with introduction, translation and commentary by M.B. (Studia Latina Upsaliensia 22.) Uppsala 1994.

Maria Berggrens afhandling er en udgave af to svenske nylatinske digte. Med nylatin mener man latin skrevet efter middelalderens slutning; i denne periode lagde forfatterne vægt på at distancere sig fra middelalderens latin, som man anså for en forvanskning af den rene vare. I stedet søgte de tilbage til de klassiske romerske forfattere fra århundrederne omkring Kristi fødsel og efterlignede dem i sprog, retskrivning, metrik og tankegang. Deres ambition var at være lærde digtere, *docti poetae*.

Begrebet går tilbage til oldtiden, hvor det først var de hellenistiske digtere ved Museet i Alexandria i de sidste århundreder før Kristi fødsel, der understregede lærdom som et af digterens vigtigste kendetegn. Hovedmanden var digteren Kallimachos, som blev det store forbilleden for romerske digtere som Ennius, Catul, Vergil og Horats. Men kravet om lærdom blev yderligere skærpet i renæssancen og århundrederne derefter. I Europas latinskoler indøvede man latinsk sprog og metrik, undervisningen foregik på latin og eleverne skulle tale latin med hinanden, man studerede de klassiske latinske digtere, skrev excerpter af deres værker til genbrug i egne digte, lærte deres digte udenad o.s.v., og man indlærte græsk-romersk mytologi. En nylatinsk digter kunne udtrykke sig ubesværet inden for denne lærde kode og kunne regne med at blive læst og hørt af et publikum, der også følte sig hjemme i den.

En væsentlig side af denne kunst var det at kunne imitere. Aristoteles havde oprindeligt defineret litteraturen som en efterligning af verden – det er dette græske *mimesis*-begreb, der på latin hedder *imitatio*. Med Kal-

limachos blev det en vigtig del af poesien ikke blot at efterligne virkeligheden, men også at efterligne andre digte, og sådan blev det den romerske lærde digters opgave at efterligne både virkelighed og litteratur. Man har kaldt denne form for poesi *civilized poetry* – digteren viser sin dannelse ved at alludere til tidligere poesi og har dermed et spil kørende med sin læser, som kun får det fulde udbytte af værket, hvis han eller hun deler digterens lærdom og kan fange allusionerne. I vort eget århundrede er denne form for litteratur f.eks. blevet dyrket af T.S. Eliot og Umberto Eco. Det banebrydende arbejde om emnet var nykritikeren Brooks Otis' monografi om Vergil (*Virgil. A Study in Civilized Poetry*. Oxford: Clarendon Press 1964), der indvarslede en radikal omvurdering af den klassiske romerske poesi.

De lærde nylatindigtere skrev om deres egen tid, men de gjorde det i et formsprog, der tilhørte den klassiske romerske oldtid. I renaissanceens poesi findes der en udbredt metafor for dem, der var de første til at digte i denne stil rundt omkring i de europæiske lande: de inviterede muserne. Oprindeligt havde disse gudinder hørt hjemme i Grækenland, men de var blevet hjemløse ved tyrkernes erobring og havde brug for at finde nye steder at slå sig ned. De nåede til Tyskland omkring 1500, hvor digteren Konrad Celtis inviterede dem; efter reformationen havde danske digtere travlt med at invitere dem nordpå, og i Sverige var det først og fremmest ved dronning Christinas hof, at muserne blev sikkert etableret. (Om denne metafor kan man læse hos Fred J. Nichols: *An Anthology of Neo-Latin Poetry*. New Haven: Yale University Press 1979, s. 5–14.)

De to digte af Lund-professoren Andreas Stobæus, som Maria Berggren (MB i det følgende) udgiver, er dels en lykønskning til kong Karl XI i anledning af hans tronbestigelse i 1672 og dels et epos, der beskriver Karl XIIs bedrifter i slaget ved Narva 1700.

Indledningen gør kort rede for digterens liv og værker. Stobæus har sit latinske efternavn fra landsbyen Stoby i Skåne; navnet er særlig elegant, fordi det også kendes fra oldtiden som navnet på en senantik udgiver af en stor græsk antologi. Andreas Stobæus levede fra 1642 til 1714, og som skåning tilhørte han altså en generation, der var født dansk, men fik et livsløb som svensk. Han gik i skole i København og dernæst i Kristianstad, hvorfra han blev sendt til universitetet i Greifswald, der på dette tidspunkt var svensk. Med hjælp fra biskoppen i Lund, Peder Vinstrup, blev han lærer ved latinskolen i Kristianstad i 1664. I 1669 blev han rektor for skolen. I 1672 besøgte han Stockholm, hvor han opnåede anerkendelse fra Magnus Gabriel De la Gardie, og hans lykønskingsdigt til kongen – *Augur Apollo* – vandt ham et ry som digter og kvalificerede ham til posten som *Professor poeseos* ved det unge universitet i Lund (grundlagt 1668). Han havde denne post først som extraordinarius og siden som ordinarius fra 1674 til sin død i 1714.

Han skrev mange latinske digte, normalt til festlige anledninger på universitetet. Digtet om slaget ved Narva er således en universitetstale holdt ved en fest 10. februar 1701 i anledning af sejren. Denne fest på Universitetet i Lund var kun en af mange fester, der

blev holdt rundt omkring på skoler og universiteter i det svenske imperium for at fejre denne sejr.

De fleste af Stobæus' digte er kun bevaret i håndskrift, og størstedelen af hans værker ligger på Stiftsbiblioteket i Linköping. Dette bibliotek er i det hele taget af største betydning for overleveringen af svensk latinpoesi, fordi det ejer bogsamleren Samuel Älfs bøger. Samuel Älf (1727–99) var provst i Linköping og havde planer om at udarbejde en stor antologi af svensk latinpoesi. Værket blev aldrig færdigt, men hans omfattende samling af materiale til det er bevaret.

Netop for Stobæus' vedkommende er de vigtigste manuskripter faktisk samlet i et bind, der *ikke* er en del av Älfs samling, W39. MB godtgør, at det har tilhørt Stobæus selv, at en række af håndskrifterne deri er digterens autografer, og at de fleste af de øvrige er gennemrettet af ham – det er altså et fremragende grundlag for udgivelse. I Älfs samling findes et tilsvarende bind, W25:9, som indeholder de samme digte, stort set i samme rækkefølge, som W39 og derudover endnu et par andre. MBs undersøgelser viser, at W25:9 er en afskrift af W39, gjort efter at det sidstnævnte var gennemrettet. Det ene af de her udgivne digte, *Augur Apollo*, findes ikke i W39, men kun i W25:9; MB argumenterer imidlertid for, at den trykte førsteudgave (sandsynligvis 1672) i dette tilfælde er det bedste grundlag for teksten.

De to digte præsenteres, sådan at der først gives en lille fælles indledning, hvori det bl.a. understreges, at MB ved at vælge netop disse tekster til udgivelse viser begyndelsen og slutningen af Stobæus' karriere. Næsten 30 år adskiller de to digte; det første er den unge mands forsøg på at vække mæcenernes opmærksomme velvilje, mens vi i det andet ser den etablerede professor, der udarbejder et digt som en del af sine embedspligter. Det er et meget interessant valg, der hermed er truffet, men MB udnytter ikke de muligheder, der ligger i det, for at vurdere digterens personlige udvikling og tidernes skiftende krav. Det er des mere ærgerligt, som det fremgår af bogen iøvrigt, at MB er fortrolig ikke blot med de to udgivne digte, men med Stobæus' produktion som helhed.

Der er nogle helt iøjnefaldende elementer, der adskiller de to digte; f.eks. er den ydmyghed, der præger digterens egen optræden i *Augur Apollo*, erstattet af moden autoritet i Narvadigtet. Og der er væsentlig forskel med hensyn til det traditionelle episke gudeapparat: i *Augur Apollo* er det hedenske guder, der optræder, og den kristne gud kommer først ind i allersidste linje, hvorimod det i Narvadigtet er Vorherre selv, der optræder, ærkeengelen Michael, der sendes af sted som gudernes sendebud, og den kristne Fanden – hvis man kan sige sådan – der er modparten. Afspejler Stobæus' digte en generel udvikling, der havde fundet sted i løbet af de 30 år? I Danmark diskuterede man faktisk gudeapparater i denne periode, og Ole Borch ansås for noget af en oprører, fordi han ikke lod antikens guder indgå i sit epos om belejringen af København.

Herefter følger en kort introduktion til hver af de to digtes indhold, opbygning og historiske baggrund og to afsnit om sprog og stil. MB betoner Stobæus' ambition om at være en *poeta doctus* og gennemgår hans form for *imitatio*. Hun giver også en oversigt over, hvad retoriske håndbøger fra det 17. århundrede siger om dette begreb, og påpeger, at teoretikerne advarer mod alt for slavisk efterligning. Det fører hende til et spørgsmål om, hvorfor da det ene af de digte, hun udgiver, faktisk har lange passager, der er temmelig ordret skrevet af efter klassiske digtere, og hun besvarer det med, at Stobæus har været i tidnød: slaget ved Narva fandt sted 20. november, og Stobæus holdt sin verstale 5. februar. Det er en forklaring, der i og for sig er rimelig nok; en mere dybtgående diskussion af dette vigtige forhold ville dog have været en fordel.

MB gør også rede for Stobæus' brug af retoriske figurer. Det er et af de få steder i afhandlingen, hvor hun har tidligere forskning at bygge på, idet Kurt Johannesson har brugt Stobæus som eksempel på fænomenet *admiratio*, talerens forsøg på at vække tilhørernes beundring, som nævnes i tidens håndbøger som en del af *ornatus*, udsmykningen af teksten. Johannesson har set Stobæus' stil som udtryk for en barok tendens i latinpoesien. MB tager stilfærdigt afstand fra Johannessons opfattelse ved at pege på, at digtet som lovprisning af Karl XII's sejr tilhører *genus demonstrativum* og dermed kan forventes at være udformet i den højeste stil.

I resten af afsnittet gennemgår MB en for en de vigtigste stilfigurer. De to digte behandles under et, og jeg går ud fra, at det skyldes, at hun ikke finder væsentlig forskel i stilen fra det ene til det andet. Alligevel ville det også her have været interessant at få at vide, om Stobæus' retoriske stil har ændret sig undervejs. Iøvrigt er det en fin og omhyggelig gennemgang.

Så følger en redegørelse for ortografi, ordforråd, morfologi og syntax, og det udredes, hvori Stobæus på disse punkter afviger fra klassiske forfattere. MB har ikke blot registreret de pågældende ord, men også undersøgt for hvert enkelt, om Stobæus følger sin tids praksis. Til det formål har hun slået op i samtidige håndbøger – to grammatikker fra 1600-tallet og fire latinske ordbøger fra 16/1700-tallet. Det er blevet til et imponerende afsnit, som ikke blot klarlægger de behandlede spørgsmål, men også bygger op til hendes diskussion af udgivelsesteknik. I renæssancehumanisternes kritik af middelalderlatin var ortografi et væsentligt spørgsmål, og de fleste af de nylatinske stavemåder, der er anderledes end dem, man fulgte i antikken, var resultat af omhyggelige drøftelser. Genren satire hedder *satyra*, fordi ordet sættes i forbindelse med satyrer; *letum*, død, staves med th, fordi man anser det for at være beslægtet med det græske *lethe*, glemsel. Afsnittet er også velegnet som hjælp til den læser, der kommer til bogen uden erfaring om nylatinsk praksis.

Udgivelserne af de to digte indledes hver af et kort afsnit, der gør rede for overleveringsforholdene og udgiverens principper. Det er omstridt, hvordan man skal udgive nylatinsk litteratur, idet nogle mener, man i så høj grad som muligt skal normalisere retskrivningen

for at lette forståelsen hos læseren, mens andre ønsker at holde sig tæt til den oprindelige form. MB har valgt det sidste; hun foretager ganske få tilnærmelser til det, man i vore dage er vant til at finde i latinske tekster, idet hun tilpasser tegnsætningen til moderne praksis, udelader accentuering og opløser forkortelser – som der iøvrigt ikke er mange af. Men ellers fastholder hun den oprindelige retskrivning og følger også originalen i effekter som brugen af store bogstaver og kursiver til at variere tekstbilledet og fremhæve særlige ord og syntagmer. Efter nærværende læsers mening er det det rigtige valg, dels på grund af de lige nævnte forhold, hvor et samtidigt semantisk system brydes ved normalisering, og dels fordi 16/1700-tallets digtere i det hele taget gjorde meget ud af en teksts visuelle fremtrædelsesform; det er uheldigt, når effekter, der af digterne selv ansågs for væsentlige, forsvinder i moderne udgaver.

Udgaven af de to digte har latinsk tekst og engelsk prosoversættelse over for hindanden og efterfølges af udførlige kommentarer til alle aspekter af digtene. Det er smukt og omhyggeligt arbejde. Det kan ikke have været let at oversætte latinens høje, ordrige stil med de lange perioder og sindrige billeder til et forståeligt engelsk, og jeg synes, forfatteren – med professionel hjælp – er sluppet virkelig godt fra det (bortset fra et par enkelte bommerter, f.eks. *peace* for *piece* s. 252). Som helhed er oversættelsen vellykket med hensyn til både indhold og stil; f.eks. finder jeg det elegant og helt i tråd med nylatinerens *imitatio*-kode, når *magno curarum aestu*, der forekommer to gange i Narvadigtet, begge gange oversættes med *a sea of troubles* (vers 774 og 945).

Noterne er udførlige og rummer en guldgrube af viden. Det er alle aspekter af teksterne, der tages op – sprog og stil, litterære forbilleder, historiske spørgsmål. Også her vil jeg understrege, hvor solidt arbejdet er; en udgave af denne art forpligter forfatteren på alle sider af de udgivne tekster, også emner, som filologer ikke er uddannet til. F.eks. har MB måttet læse militærhistorie, så hun kunne oplyse om, hvor mange soldater en garnison normalt bestod af omkring år 1700. Som klassisk filolog er man forvænt med, at tyske videnskabsmænd i det 19. århundrede har kulegravet hele feltet og udarbejdet udførlige håndbøger, og efterhånden er middelalderfilologien også bedre og bedre forsynet med hjælpemidler. Men for den sene latin er forskeren endnu i ret høj grad overladt til at indhente sin viden i andre fags håndbøger eller gennem egne primærstudier.

Særlig stor omhu vier MB spørgsmålet om litterære forbilleder. For antikkens vedkommende henviser hun til håndbøger som Schumanns *Lateinisches Hexameter-Lexikon* og *Thesaurus Linguae Latinae*. Det kan andre, at hun ikke har benyttet The Packard Institute's CD Rom-Thesaurus; men alt i alt forekommer hendes fremgangsmåde fornuftig. Undersøgelser af denne art er meget tidskrævende, men har også givet god effekt, og MB kan vise i detaljer, hvordan Stobæus bygger sine digte op over klassiske latinske forfatters værker. Et større problem er de umiddelbart foregående forbilleder. Nylatinerne imiterede ikke blot antikken, men også hinanden, og her findes der ikke hjælpemidler, man kan slå op i. MB har for de danskes digteres ved-

kommende taget Frederik Rostgaards antologi fra 1693, hvori han publicerer de samlede værker af seks digtere fra det 17. århundrede. For tyskerne bruger hun J. Gruterus' store antologi fra 1609–12. Derudover har hun forskellige moderne udgaver af nylatinpoesi – en udgave af John Miltons latinske værker fra 1930, Fred Nichols' almene nylatinantologi fra 1979 m.m. Der er ikke tvivl om, at man kunne finde endnu flere paralleller; men spørgsmålet er, om arbejdsindsatsen ville stå i et rimeligt forhold til udbyttet. Ikke det mindst fortjenstfulde er, at MB i høj grad er opmærksom på Stobæus' forhold til den samtidige poesi på svensk, og hendes noter bliver her og der næsten til en antologi af svensk barokpoesi. Generelt er det et omfattende arbejde, der er præsteret, og det lykkes dermed MB at sætte Stobæus' digte ind i en overbevisende og højest interessant sammenhæng.

Som et enkelt eksempel kan man se på noten til v. 38–177 af Narvadigtet (s. 226–27. Passagen, der kommenteres, beskriver, hvordan djævelen holder rådsmøde i Helvede. Først påpeges det, at Stobæus her skriver omtrent direkte af efter to senantikke digtere, Claudian og Prudentius, og der er et lille høfligt spark til Kurt Johannesson. Dernæst trækkes der en linje gennem middelalder og renaissance – Alain de Lille, Boccaccio, Tasso, Vida og John Milton. Denne liste bygger på andre forskeres undersøgelser. Til sidst følger de samtidige danske digtere, Henrik Harder og Christen Aagaard – og dem finder man jo altså kun ved selv at læse dem. Noten er et nydeligt eksempel på, hvordan MB bruger den forskning, der er at bygge på, og udvider den med egne undersøgelser; dermed er hun med til at bing nylatinpoesien ind i den litterære sammenhæng, hvor den hører hjemme.

Bibliografien fylder 21 sider, hvoraf de første 10 er en fortegnelse over Andreas Stobæus' latinske værker. Den er delt op i disputater, andre lejlighedsdigte og breve. Der må ligge et betragteligt slid i denne fortegnelse, og den forøger værdien af bogen tilsvarende – endnu er det så få af de skandinaviske nylatinister, hvis arbejde er ordentligt registreret.

Dernæst er der en almen bibliografi, som er omfattende, men alligevel mangler et par vigtige titler (jeg tænker især på Iiro Kajantos bog om Dronning Christina og Karen Skovgaard Petersens om den danske eposdigter Erasmus Lætus), og til sidst følger index over egennavne i de to digte, og over personer nævnt i indledning og kommentar, og over stednavne og emner. I personindexet får man for hvert navn oplyst leveår og profession for den pågældende person, en fin hjælp at give den, der bruger bogen.

MB har altså valgt at gøre indledningen helt kortfattet og i stedet for fremlægge resultatet af sine undersøgelser som noter, der til gengæld i mange tilfælde er særdeles omfattende. Der er gammel tradition for, at filologer gør sådan, og jeg er fuld af respekt for den redelighed, der ligger i, at man anser det for udgiverens opgave at lægge hele materialet frem til offentligheden, så enhver, der har lyst, kan tage tråden op. Men resultatet bliver en temmelig problematisk fragmentering. Dels er det faktisk svært for læseren at finde frem til

emner, som han eller hun er interesseret i, og dels sløres det, at nogle af de overordnede temaer aldrig når til en samlet behandling.

Det gælder især den almene litterære analyse, som også hører til udgiverens opgaver, når der fremlægges værker af denne karrekte. Stobæus' digte har åbenlyse litterære ambitioner, og det er des mere påkrævet med en diskussion af dem, som hele det æstetiske formsprog er fremmed for en moderne læser. MB berører det med de allerførste ord af introduktionen på side 9: at Stobæus skrev på latin, og at han næsten kun skrev panegyriske har i sig selv været nok til, at han er gået helt i glemmebogen. I afsnit 1.4 får vi for hvert af de to digte en redegørelse for den historiske baggrund, et indholdsreferat og nogle overvejelser over digtene som helhed, og hvad der står, er godt nok, men meget kort. Litterært-æstetiske spørgsmål kommer op gang på gang rundt omkring i bogen, men den samlede behandling mangler.

Jeg efterlyser en diskussion af de to digtes genre. Side 9 kaldes de epideiktiske, og umiddelbart efter for hexametertaler, og det nævnes, at Stobæus også selv kalder sine lange digte for taler. S. 12–13 deles hans produktion op i fire kategorier: akademiske programmer i prosa eller vers, digte til disputationer (= æredigte), korte digte til andre anledninger og ni panegyriske digte eller hexametertaler. D.v.s. at hele hans poetiske værk er lejlighedsdigte, knyttet til konkrete anledninger, og efter beskrivelsen at dømme er de også alle mere eller mindre panegyriske. Det, der adskiller de ni digte i sidste kategori fra de foregående, er altså, dels at de er holdt som taler, dels at de er væsentligt længere end de andre. Det kunne have været formuleret klarere. S. 15–16 kommer den mest sammenhængende genre-diskussion, idet den versificerede tale beskrives over godt en halv side. Vi får oplysninger om poesiundervisningen og dens sigte, akademiske fester og deres videre formål, annonceringen af dem, deres internationale betydning og den pædagogiske brug, man gjorde af verstalerne. Til sidst sammenlignes de med festprædikener i kirkerne. Dette er altså udmærket, men kan næppe kaldes en fyldestgørende behandling af genrespørgsmålet.

De to digte tangerer hver for sig vigtige genrer i tiden: *Augur Apollo* fortjener at blive diskuteret i hvert fald i forhold til generne fyrstespejl, festbeskrivelse og pastorale, og Narvadigtet i forhold til den episke genre. Det sidste finder sted s. 26–28, men her er det en almen beskrivelse af, hvad man i perioden omkring 1700 forventede af et epos, ikke en diskussion af, om Narvadigtet er et epos.

Ifølge ydre form er der tre genrer involveret i *Augur Apollo*: elegi, søjledigt og hexametertale. Søjledigtet får en ultrakort diskussion i noterne på s. 110 uden omtale af, at titelbladet følger samme model. Indholdsmæssigt er der en lille diskussion i indledningen, s. 19–20, hvor hele komplekset kaldes et panegyriske digt og det påpeges, at det er påfaldende, at det er riget snarere end kongen, der lovprises, en rigtig og væsentlig iagttagelse. Det samme gælder de tre centrale temaer, der omtales: fyrstens dyder, guldalderen og fædrelandets ros. I note 30–33 på side 20 står der vigtige oplysninger om

panegyrik og om *laudes*, men det holdes netop afsides og inddrages ikke i diskussionen af digtet. Og pastorale nævnes knap nok. Der er en enkelt reference til Vergils berømte 4. eclogue på s. 103 som en del af kommentarerne til titelbladet; men i denne sammenhæng havde Calpurnius Siculus været mere central. Den nylatiniske pastorale er en af de genrer, der alleroftest bruges til lovprisninger og netop med den sammenkædning af natur og menneske, som MB påpeger s. 102. I forhold til det er det interessant, at bønderne i *Augur Apollo* v. 93–94 kaldes Tityrus, Meliboeus og Menalcas, navne, der er hentet fra Vergils hyrdedigte. MB nævner det i noten til disse vers, men bruger det ikke til noget. Man kunne hævde, at Stobæus alluderer til hævdundne genrer, mens han selv skriver på tværs af dem; hyrerne indleder en lille række litterære navne, som bruges til at beskrive forhold i Karl XIs Sverige.

Om *Augur Apollo* siges det i resumeet på side 4, at digtet ved figuren *protopoieia* gør Apollon til et *alter ego* for digteren, hvad der ikke er forkert, men alligevel forvirrende. Men når man så kommer til indholdsreferatet s. 19, hvor digteren tiltaler kongen som Apollon, forsikrer ham om sin loyalitet med stor ydmyghed og åbner sit digt, virker det selvmodsigende. Det er først, når man faktisk læser digtet, at de forskellige personer bliver sorteret ud fra hinanden og man forstår den raffinerede sammenhæng: i den indledende elegi anrber digteren kongen som Phoebus og kan derefter bede den gammelkendte Phoebus om at være nådig mod denne nye svenske sol. Så først beder han samme gammelkendte Phoebus om digterisk styrke, så han i al ydmyghed kan overrække kongen sin pris. Dernæst følger søjledigtet, der kan fortolkes netop som en indskrift – som er det, søjledigte formelt giver sig ud for at være – og derefter er hexameterdigtet udformet sådan, at der er en fortællende ramme, og det er inden for den, at Apollon har ordet. I forhold til hele dette sindrige kompleks havde MB med fordel kunnet gøre brug af moderne narratologis analysemodeller.

Ved Karl XIs tronbestigelse var krigen med Danmark endnu i frisk minde, og det er tydeligvis magtpåliggende for den unge skånske digter at understrege, at han er på den rigtige side og aner det for en stor lykke for de tidligere danske områder, at de er blevet svenske. I sine gode ønsker for kongen fremhæver han den fred, som bygges på den varige undertvingelse af fjenderne, og der er ikke tvivl om, hvem de fjender er. I en storslået passage (v. 701–30) beskrives det, hvordan den svenske hær vil drive dem på vild flugt og flåden med sine kanoner rense Østersøen for modstandere; derefter vil de ydmygt bede kongen om fred og tilgivelse. Og den nådige svenske konge vil tage mod deres bøn, for hans sejr er dydens løn og hans rige det sande fredsherredømme:

*Hic Pax alma viget, viget hic Clementia. Regnum
Relligio hic firmat Pietas et vera... v. 736–37.)*

Valg af gloser, gentagelser og ordfølge er ikke tilfældig: *regna firmat pietas* var den danske Christian IVs valgsprog, som der spydigt refereres til: »Her hersker

den milde fred, her hersker mildhed. Her befæstes riget af gudsfrygt og fromhed, og det er den sande.» Ikke den forgjorte fromhed på den anden side af sundet! – Det er fristende at tro, at den danske Johannes Ewald havde denne passage i tankerne, da han skrev første vers af Kong Christian stod ved højen Mast; især »Flye, skreg de, flye, hvad flygte kan» svarer nøje til Stobæus' beskrivelse af de skrækslagne fjender v. 709 og 712–13, blot naturligvis med modsat fortegn.

Narvadigtet begynder med en fortale, der fylder de første 37 vers. Den består af en anræbelse af Vorherre og en apostrofe til kongen, grev Gyllenstolpe, Skånes biskop og forsamlingen iøvrigt. Noter til vers 1–6, s. 222, anfører omhyggeligt, at digtets begyndelse bygger på begyndelsen af Vergils *Æneide* og Ovids *Metamorfoser*, men bruger ikke disse oplysninger til eksplicit at sige, at det signal, Stobæus dermed udsender, er, at det er et epos, han begynder på. Vers 36 f. opfordrer Stobæus med mange ord sine tilhørere til at lytte opmærksomt, og MB anfører i noten til stedet, s. 226, en række antikke paralleller, Silius Italicus, Vergil, Lukrets og Horats. Men Horats-parallellen er meget vigtigere end de andre; den gælder de to sidste ord af Stobæus' fortale, *lingvisque favete*, der er en omvendt af det pågældende Horats-citat. Begge dele, placeringen og omvendingen, giver syntagmet vægt. Til det kan man så lægge, at det ikke er nogen tilfældig Horats-ode, der alluderes til, men netop den første af Romeroderne, hvori Horats fremlægger sit moralsk-politiske krav til romerne som verdens herrer.

Det er altid et kompliceret spørgsmål, hvor lidt og hvor meget der ligger i en litterær model. MB dokumenterer udmærket, hvordan hele måden at digte på er imiterende. Men jeg efterlyser en diskussion af, hvad digterne opnår ved på den måde at bygge på tidligere, kendte digte. I mange tilfælde signalerer det formodentlig slet ingenting, er bare en måde for digteren at finde velegnede formuleringer på. Men der er også eksempler på, at tekster opnår en eller anden effekt ved at minde tilhørere og læsere om kendte passager. Når Stobæus indrammer sin fortale med Vergil og Ovid i begyndelsen og Horats' Romeroder til slut, kunne man hævde, at han dermed sagde noget om både genren og sit ærinde: det er epos, men måske alligevel ikke epos, og det er et nationalt-moralsk ærinde.

Jeg har antydnet, at der er mere at hente i disse digte, end MB får frem. Men det skal ikke skjule, at det er en fremragende disputats, MB har skrevet. Vi får en samvittighedsfuld og omhyggelig udgave af to hidtil utilgængelige digte og dermed en vigtig brik til den nyvurdering af den nordiske litteraturs historie, som på et eller andet tidspunkt må gennemføres. Flere steder tager MB forsigtige forbehold over for fuldstændigheden af det stof, hun lægger frem, men det virker kun til at styrke tilliden til hendes arbejde; der er ikke tvivl om, at der kan graves flere interessante paralleller frem, men det kan næppe på afgørende vis forrykke det billede af Stobæus som *poeta doctus*, der her er tegnet. For den internationale nylatinforskning er arbejdet af betydning både gennem de tekster, der lægges frem, og ved den høje kvalitet af udgivelsearbejdet – det vil

medvirke til en almen straming af kravene til den slags udgivelser. Bogen er et pionerarbejde, og man kan kun håbe, at forfatteren får mulighed for at fortsætte de nylatinstudier, hun så strålende har påbegyndt.

Minna Skafte Jensen

Per-Olof Erixon: *Ett spann över svarta ingentinget. Linjer i Thorsten Jonssons författarskap*. Carlssons. Stockholm 1994.

Thorsten Jonsson är numera mest känd som novellförfattare. Samlingen *Fly till vatten och morgon* (1941) var av odiskutabel betydelse för den senare 40-talsnovellistiken och blev tidigt en klassiker som fortfarande förmår fångsla nya läsare. Kring denna novellsamling grupperar sig Jonssons övriga litterära verksamhet, som var ovanligt omfattande med tanke på att han dog redan 1950 vid endast fyrtio års ålder.

Ett syfte med Per-Olof Erixons avhandling är helt enkelt att aktualisera Jonssons författarskap. Med avhandlingens underrubrik »Linjer i Thorsten Jonssons författarskap» antyds dock en begränsning i målsättningen, och denna preciseras ytterligare (s. 13) till »att följa utvecklingen av det poetiska universum man kan urskilja i de texter som föregår novelldebuten, främst den existentiella problematiken, men också reflexionerna över skrivandet liksom det samtidsanknutna sociala och politiska perspektivet». Avhandlingsförfattaren har också funnit anledning teckna Jonssons biografi, som i många avseenden sägs öka förståelsen av hans texter, men biografien är inte tänkt som ett psykologiskt porträtt utan mera som en kronologisk redogörelse för ett livsförlopp till vilken den övriga framställningen kan relateras. I de biografiska avsnitten behandlas också Jonssons litteraturkritik; i fokus står dock hela tiden hans skönlitterära texter.

De linjer underrubriken talar om är de tre temata som nämns i citatet: den existentiella problematiken, reflexionerna över skrivandet, det samtidsanknutna sociala och politiska perspektivet. Vidare är det en huvudtanke i avhandlingen, att dessa tre temata kan urskiljas redan i ungdomstexterna och att de därefter kan följas fram igenom författarskapet. Jonssons övriga verksamhet – som kritiker, journalist, översättare osv. – bildar då en bakgrund till studiet av dessa linjer och studeras inte för sin egen skull.

Om denna målsättning kan sägas att den är påfallande vag: nästan alla författarskap från perioden fokuserar existentiell problematik, reflekterar över författarskapet och har sociala och politiska perspektiv. Det är också svårt att se att avhandlingen i fortsättningen följer denna målsättning: mycket mer behandlas där än som faller under de här antydda linjerna. Man gör sannolikt avhandlingen störst rättvisa, om man utgår från att den vill ge en delvis reviderad bild av Thorsten Jonssons hela skönlitterära produktion och att de tre tematiska komplex som ovan nämndes därvid står i centrum.

Uppläggningsen förefaller också delvis vara beroende av att det (förutom Erixons egen licentiatavhandling från 1992) finns ytterligare två avhandlingar om

Thorsten Jonsson: en licentiatavhandling av Per Olov Enquist från 1966 och en amerikansk doktorsavhandling från 1978 av Christina Söderhjelm McKnight.

Ett spann över svarta ingentinget består av sju kapitel. I två av dessa (nr 1 och 5) behandlas Thorsten Jonssons liv och hans verksamhet utanför det skönlitterära fältet. Kapitel två behandlar hans författarskap före novelldebuten. De återstående fyra behandlar vart och ett en av hans prosaböcker. Avhandlingen innehåller också en bilaga, som förtecknar Jonssons publicerade böcker, noveller, dikter, recensioner, litteraturartiklar, ledare, essäer och kåserier – däremot märkligt nog inte hans översättningar.

Framställningen är kronologisk, och de sju kapitlen är fördelade på två delar. Första delen (de fyra första kapitlen) behandlar Jonssons liv och litterära verksamhet fram till våren 1943, då han blev Dagens Nyheter USA-korrespondent. Andra delen (de tre sista kapitlen) behandlar amerikavistelsen och den litterära produktionen efter hemkomsten 1946.

De biografiska kapitlen 1 och 5 omfattar tillsammans drygt en tredjedel av avhandlingen, men där behandlas också Jonssons verksamhet som översättare och kritiker, tyvärr dock utan att något försök görs att ge en helhetskaraktäristik av honom i dessa roller.

För att teckna bilden av den unge Thorsten Jonsson har Erixon lagt ner ett stort arbete. Intervjuer med vänner och bevarade brev har givit många intressanta upplysningar. Framför allt breven till Axel Strindberg är givande för att belysa Jonssons intellektuella utveckling. Också breven till Bonniers förlag är av intresse, liksom breven till DN:s chefredaktör Sten Dehlgren under amerikavisten.

Om den bild man får av Thorsten Jonsson och hans intellektuella utveckling i de två biografiska kapitlen kan man väl säga att den är korrekt i den mening att framställningen innehåller ytterligt få fel. Däremot kan man diskutera urvalet av fakta. Är det just detta som är väsentligt att lyfta fram? Erixons bild av Thorsten Jonsson blir ofta påfallande privat. Intresset koncentreras ensidigt på honom och få försök görs att beskriva de intellektuella miljöer i vilka han rörde sig.

Ta t.ex. åren vid Stockholms högskola 1928–1932 – vilken intellektuell miljö kom han då in i? Vilka mer än Axel Strindberg och Ingemar Wizelius hade han kontakt med? Eller miljön efter återkomsten till Stockholm 1935, då han redan debuterat som författare och som det synes målmedvetet söker skaffa sig en position som kritiker och successivt byter upp sig till alltmer prestigefyllda och kanske framför allt mer välbetalande tidskrifter: från Frihet, där han skrev 1935–1938, till Tiden (från 1936) och BLM (från 1939) och Vi (från 1942).

Eller detta att han ingår i redaktionen för kalendern Horisont, krigsårens mest prestigefyllda och ambitiösa svenska publikation för modern litteratur – hur kom det sig att han hamnade där? Hur ser den litterära och intellektuella miljö ut, i vilken han rör sig under de betydelsefulla sista åren av 1930-talet? När lärde han känna t.ex. Artur Lundkvist och Erik Lindegren?

Eller kanske mer betydelsefullt: när lärde han känna Eyvind Johnson och hur var förhållandet mellan dem?